

بکارگیری برخی فرآورده‌های گیاهی به منظور کنترل بیماری بوته میری زیره سبز با عامل

Fusarium oxysporum f. sp *Cumini*

مرتضی قربانی^{۱*} - ماهرخ فلاحتی رستگار^۲ - بهروز جعفرپور^۳

تاریخ دریافت: ۸۶/۳/۲۳

تاریخ پذیرش: ۸۷/۱۰/۲۵

چکیده

تعدادی گونه گیاهی به منظور اثر ضد قارچی آنها بر روی رویش شعاعی و جوانه زنی اسپور قارچ *Fusarium oxysporum* F.SP. CUMINI، عامل پژمردگی و بوته میری زیره سبز مورد بررسی قرار گرفت. در این تحقیق عصاره های آب سرد و متانولی گیاهان مختلف آماده شد و تأثیر آنها بر روی عامل بیماری با استفاده از روش های قرص کاغذ صافی آغشته به عصاره گیاهی و غذای مسموم و بخار عصاره گیاهی بررسی آزمایش گردید، سپس تأثیر عصاره های گیاهی بر روی بیماری در گلخانه مورد بررسی قرار گرفت. در این میان عصاره بذری گیاه خوردهانه (*Trachyspermum copticum*) و عصاره برگ اسطوخودوس (*Lavandula angustifolia*) و عصاره گل ریواس (*Rheum ribes*) با روش های قرص کاغذ صافی و غذای مسموم به طور مؤثری بر رویش شعاعی و جوانه زنی اسپور قارچ مورد آزمایش اثر بازدارندگی نشان دادند. بخار عصاره های خوردهانه و پونه (*Mentha pulegium*) به طور مؤثری بر رویش شعاعی قارچ عامل بیماری اثر بازدارندگی داشتند. آزمایشات گلخانه ای حاکی از آن است که عصاره خوردهانه، اسطوخودوس و ریواس به ترتیب به میزان ۶۰، ۳۷ و ۱۵ درصد شدت بیماری بوته میری زیره سبز را کاهش می دهند.

واژه‌های کلیدی: فرآورده‌های گیاهی، اثر ضد قارچی، عصاره آب سرد، عصاره متانولی، بوته میری زیره سبز

مقدمه

مولیش (۱۹۳۱) اولین کسی بود که کلمه آللوپاتی را تعریف کرد و آن را شامل واکنش‌های بیوشیمیایی مضر و مفید بین تمام انواع گیاهان می‌دانست بعد از او رایس (۱۹۳۳) در رساله‌ای آللوپاتی^{۲۴} را واکنش‌های بیوشیمیایی بین گیاهان عالی و موجودات میکروبی تعریف کرد (۱).

گیاهان ترکیبات آللوپاتیک را به صورت گاز، ترشحات ریشه‌ای، ترشحات برگ و ساقه و تجزیه بقایای گیاهی آزاد می‌سازند (۲ و ۳). با توجه به مطالعات اخیر ترکیبات آللوپاتیک به گروه‌های شیمیایی ذیل تقسیم شده اند (۳ و ۴).

۱- گازهای سمی

۲- اسیدهای آلی و آلدئیدها

۳- اسیدهای معطر آروماتیک

۴- لاکتون‌های غیر اشباع ساده

۵- کومارین‌ها

۶- کوئینون‌ها

۷- فلاونوئیدها

۸- تانن‌ها

۹- آلکالوئیدها

۱۰- تریپتوئیدها و استروئیدها

با افزایش آگاهی نسبت به اثرات سمی مواد شیمیایی برای محصولات، مصرف کنندگان و محیط که در نتیجه باقیمانده فیتوتوکسیک و ایجاد آلودگی در آنها دیده می‌شود اهمیت فرآورده‌های طبیعی در کنترل بیماری‌های گیاهی افزایش یافته است (۱۰).

مزیت آفت کش‌های طبیعی به خاطر تجزیه سریع و آسان آنها می‌باشد بنابراین تماس آنها با محیط یا مدت زمانی که آنها در محیط باقی می‌مانند حداقل خواهد بود و مسائلی چون ایجاد مسمومیت برای مصرف کنندگان و یا ایجاد پاتوژن‌ها و آفات مقاوم را به دنبال نخواهد داشت (۸).

در مورد بکارگیری گیاهان در کنترل عوامل بیماری‌زای قارچی در سال‌های اخیر تحقیقاتی برای شناسایی گیاهان با خواص ضد قارچی

۱- مربی دانشگاه زابل

۲ و ۳- استادان گروه گیاهپزشکی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه فردوسی مشهد

(*) نویسنده مسئول: (Email: mor812001@yahoo.co.in)

انجام شده است (۱۰).

گیاهی پس از جمع آوری در سایه و در جایی که هوا به خوبی جریان داشت خشک شدند.

تهیه عصاره‌های گیاهی

تهیه عصاره‌های گیاهی به دو روش استفاده از متانول و آب سرد صورت گرفت. در روش اول ماده خشک گیاهی به مقدار ۲ گرم در ۲۰ میلی لیتر متانول خالص تولید شرکت مرک خیسانده شد و بعد از ۲۴ ساعت ماده گیاهی همراه متانول در یک هاون چینی سائیده شد. محلول حاصل توسط پارچه ممل صاف شده و با سرعت RPM ۳۰۰۰ به مدت ۱۵ دقیقه سانتریفیوژ شد و محلول رویی لوله ها در یک استوانه مدرج ریخته و حجم آن توسط متانول به ۲۰ میلی لیتر رسانیده شد.

در روش آب سرد ابتدا مواد خشک گیاهی به مدت ۲ دقیقه توسط الکل اتیلیک ۹۶ درجه ضد عفونی سطحی شدند و به نسبت ۲ گرم ماده گیاهی در ۲۰ میلی لیتر آب مقطر استریل سرد خیسانده شدند و پس از ۲۴ ساعت مراحل عبور از پارچه ممل و سانتریفیوژ مانند روش قبلی صورت پذیرفت در این روش به منظور استریل کردن عصاره آبی عصاره از صافی میکروبیولوژیک یا میلی پور ۲ میکرونی عبور داده شد و یا به مدت ۱۲ ساعت از فاصله نزدیک در معرض نور ماوراء بنفش قرار گرفت.

بررسی‌های آزمایشگاهی

تأثیر عصاره‌های گیاهی بر رشد مسیلیومی قارچ مورد آزمایش با استفاده از روش قرص کاغذ صافی. در این روش قرصی از کاغذ صافی به قطر ۱۵ میلی‌متر توسط دو میلی‌لیتر از عصاره متانولی هر گیاه آغشته در مرکز تشتک پتری حاوی محیط کشت PDA قرار گرفت سپس قرص هایی به قطر ۵ میلی‌متر از کشت ۴ روزه قارچ تهیه و در مرکز کاغذ صافی قرار گرفت. در مورد شاهد به جای عصاره الکلی از متانول استفاده شد آزمایش در قالب طرح کاملاً تصادفی و با ۳ تکرار در مورد هر عصاره و شاهد صورت گرفت. تشتک‌های پتری به مدت ۴ روز در اینکوباتور با درجه حرارت 25 ± 1 درجه سانتی‌گراد قرار گرفتند و در زمان‌های ۲۴، ۴۸، ۷۲ و ۹۶ ساعت قطر پرگنه قارچ اندازه گیری شد و درصد جلوگیری عصاره گیاهی از رشد مسیلیوم قارچ برای هر کدام از عصاره ها از رابطه ذیل به دست آمد:

$$IP = [(D_c - D_t) / D_c] \times 100$$
 که در آن IP: درصد ممانعت از رشد مسیلیوم قارچ. D_c : میانگین قطر رشد مسیلیوم در شاهد. D_t : میانگین قطر رشد مسیلیوم در تیمار می باشند. قطر پرگنه در عصاره ها و زمان‌های مختلف به وسیله نرم افزار آماری MSTAT-C مورد تجزیه و تحلیل آماری قرار گرفت و مقایسه میانگین ها با استفاده از آزمون دانکن ($\alpha = 5\%$) انجام شد.

تأثیر فرآورده‌های گیاهی از دو جنبه بر روی پاتوژن‌های قارچی بررسی شده است (۷):

الف - تأثیر بر روی رشد قارچ

ب - تأثیر بر روی جوانه زنی اسپور

گروس جین^۱ (۱۹۵۰) نشان داد که عصاره صنوبر قادر است رشد قارچ *Fusarium roseum* Lk. ex Fr. emend را متوقف کند (۱۰). روی^۲ (۱۹۹۸) نشان داد که عصاره گیاه سیر می‌تواند رشد قارچ *Fusarium oxysporum* f.sp cubense و جوانه زنی کنیدی آن را متوقف کند (۹).

گاناپاتی و نارایاناسامی (۱۹۹۳) بیش از ۵۳ فرآورده گیاهی را برای کنترل زنگ بادام زمینی با عامل *Puccinia archidis* Speg آزمایش کردند که در این میان عصاره برگ گیاه چریش با نام علمی *Azadirachta indica* A. Jussa بیماری را کنترل کرد و عصاره برگ خرزهره و اکالیپتوس از جوانه زنی یوریدیوسپور قارچ جلوگیری کرد (۶۵).

مواد و روش ها

جداسازی قارچ عامل بیماری: قارچ عامل بیماری از مزارع زیره سبز شهرستان تربت جام جداسازی و سپس در گلخانه با روش کخ اثبات بیماریزایی شد.

اثبات بیماریزایی قارچ

به منظور اطمینان بیشتر، اثبات بیماریزایی جدایه‌های بیمارگر جدا شده از مزرعه در گلخانه به دو روش اضافه کردن سوسپانسیون اسپور قارچ عامل بیماری با غلظت $10^6 \times 2$ اسپور در میلی‌لیتر به خاک و اضافه کردن اینوکولوم تکثیر شده بر روی محیط ماسه - آرد ذرت^۳ با نسبت ۱ به ۱۰ به خاک گلدانی صورت گرفت و در تمام موارد *Fusarium oxysporum* Schlect. emend جداسازی شد.

تهیه گیاهان مورد آزمایش

ابتدا با توجه به منابع، تعدادی از گیاهان دارویی که دارای ترکیبات آللوپاتیک بودند شناسایی گردید و پس از تحقیق در مورد نواحی پراکنش آنها نسبت به جمع آوری اندام‌هایی از گیاهان که دارای ماده مؤثره بالاتری بودند پرداخته شد. بخش‌های مختلف

1 - Gros jean

2 - Roy

3 - Cornmeal – sand medium

و در شرایط ۱۲ ساعت روشنایی، ۱۲ ساعت تاریکی قرار گرفتند پس از ۲۰ ساعت شمارش اسپورهای جوانه‌زده انجام شد به این منظور به کمک دهانه یک لوله آزمایش به قطر ۲ سانتی متر محدوده شمارش اسپور مشخص شد و در زیر میکروسکوپ با بزرگنمایی ۱۰× تعداد یکصد اسپور بررسی شدند. آزمایش در ۳ تکرار برای هر غلظت انجام شد و درصد ممانعت از جوانه‌زنی اسپور از رابطه ذیل محاسبه گردید.

$$IP_{SG} = \left[\frac{SG_C - SG_I}{SG_C} \right] \times 100$$

IP_{SG}: درصد ممانعت از جوانه زنی اسپور. SG_C: میانگین اسپورهای جوانه زده در شاهد و SG_I: میانگین اسپورهای جوانه زده در تیمار می‌باشند.

نتایج آزمایش به‌وسیله نرم افزار آماری MSTAT-C مورد تجزیه و تحلیل آماری قرار گرفت و مقایسه میانگین‌ها با استفاده از آزمون دانکن ($\alpha = 5\%$) انجام شد.

بررسی‌های گلخانه‌ای

ابتدا مایه قارچ عامل بیماری بر روی محیط ماسه - آرد ذرت تهیه شد و به نسبت ۱ به ۱۰ با خاک گلدانی مخلوط گردید، خاک گلدانهای شاهد غیرآلوده با همین نسبت با مخلوط ماسه و آرد ذرت استریل مخلوط شد. برای هر کدام از شاهد آلوده، شاهد غیرآلوده و تیمار عصاره‌ها ۳ گلدان یا ۳ تکرار در نظر گرفته شد و ۲۰ عدد بذر زیره سبز که با محلول هیپوکلریت سدیم ۱٪ به مدت ۳ دقیقه ضدعفونی سطحی شده بودند در هر گلدان کاشته شد و گلدانها در گلخانه با درجه حرارت ۱۸ تا ۲۵ درجه سانتیگراد نگهداری شدند. در مورد تیمار عصاره‌ها ۴۸ ساعت پس از کشت بذرها ۹۰ میلی‌لیتر عصاره آب سرد هر کدام از گیاهان مورد آزمایش در گلدانها ریخته شد. پس از ظهور علائم بیماری از هر گلدان ۵ گیاه به‌طور اتفاقی انتخاب شد و ۳ قطعه نیم سانتیمتری از ریشه هر گیاه پس از ضدعفونی سطحی در تشتک پتری حاوی PDA کشت شد.

پس از گذشت ۴ روز تعداد قطعات ریشه که ایجاد پرگنه قارچی کرده بودند شمارش شدند. نتایج آزمایش به‌وسیله نرم‌افزار آماری MSTAT-C مورد تجزیه و تحلیل آماری قرار گرفت و مقایسه میانگین‌ها با استفاده از آزمون دانکن ($\alpha = 5\%$) انجام شد.

نتایج

نتایج تأثیر عصاره‌های گیاهی در آزمایشهای مختلف در جداول ذیل منعکس و در مورد آنها بحث می‌شود.

تعیین کمترین غلظت مؤثر عصاره‌ها در جلوگیری از رشد قارچ

در این بررسی عصاره‌های آب سرد استریل به نسبت‌های ۱۰، ۱۵، ۲۵، ۴۰ و ۵۰ درصد با محیط کشت PDA قبل از انجماد مخلوط شدند و در ظروف پتری ریخته شدند برای تهیه غلظت‌های مختلف از روش Horsfall استفاده شد. سپس از کشت ۴ روزه قارچ قرص‌هایی به قطر ۵ میلی‌متر برداشته شد و در مرکز تشتکهای پتری دارای غلظت‌های مختلف عصاره گیاهی کشت شد. در مورد شاهد به جای عصاره از آب مقطر استریل استفاده شد. تشتک‌های پتری با شرایط روش قبل در اینکوباتور قرار گرفتند و قطر پرگنه‌ها در زمانهای ۲۴، ۴۸، ۷۲ و ۹۶ ساعت اندازه‌گیری شد. این آزمایش با ۳ تکرار در مورد هر غلظت انجام شد محاسبه درصد جلوگیری از رشد میسلیموم و تجزیه و تحلیل آماری مانند روش قبل صورت گرفت.

تعیین تأثیر متابولیت‌های فرار بر رشد میسلیمومی قارچ

در این روش ابتدا مقدار ۲۰ میلی‌لیتر از عصاره آب سرد استریل هر گیاه، در محیط استریل اتاقک کشت به داخل تشتک‌های پتری استریل ریخته شد سپس تشتک‌های پتری که در مرکز آنها قارچ مورد آزمایش کشت داده شده بود به صورت معکوس بر روی پتری‌های حاوی عصاره قرار گرفتند و مرز بین دو تشتک پتری به کمک نوار پارافیلیم کاملاً مسدود شد تا مانع از خروج متابولیت‌های فرار عصاره‌ها شود. این مجموعه با شرایط آزمایش‌های قبلی درون اینکوباتور قرار گرفت در مورد شاهد به جای عصاره از آب مقطر استریل استفاده شد و قطر پرگنه‌ها در زمانهای ۲۴، ۴۸، ۷۲ و ۹۶ ساعت پس از کشت اندازه‌گیری شد. آزمایش با ۳ تکرار در مورد هر عصاره انجام شد و محاسبه درصد ممانعت از رشد میسلیموم و تجزیه و تحلیل آماری مانند روش قبل انجام شد.

د: تعیین کمترین غلظت مؤثر عصاره‌های گیاهی در

جلوگیری از جوانه‌زنی اسپور قارچ:

در این روش مانند قسمت (ب) غلظت‌های مختلف ۲۵، ۴۰ و ۵۰ درصد عصاره‌های گیاهی در محیط کشت تهیه شد. سپس در محیط کشت مایع سیب‌زمینی - دکستروز سوسپانسیون اسپوری با غلظت $10^6 \times 2$ به دست آمد. یک قطره کوچک از سوسپانسیون اسپور در وسط ظروف پتری حاوی غلظت‌های مختلف عصاره قرار گرفت و به‌وسیله یک لام شیشه‌ای استریل بر روی محیط پخش شد سپس تشتکهای پتری در اینکوباتور با درجه حرارت 25 ± 1 درجه سانتیگراد

(جدول ۱) - نتایج تاثیر عصاره‌های مختلف بر روی عامل بوته‌میری زیره سبز با روش قرص کاغذ صافی

درصد بازدارندگی پس از ۹۶ ساعت	میانگین قطر پرگنه قارچ بر حسب میلی‌متر				زمان (ساعت) نوع عصاره
	۹۶	۷۲	۴۸	۲۴	
۹۷	۱/۳۳G	۰I	۰F	۰G	ریواس (گل)
۱۰۰	۰G	۰I	۰F	۰G	خوردانه (بذر)
۵۳	۲۶DE	۲۰DEF	۱/۳۳F	۰/۶۶G	کلیپوره (بذر)
۳۴	۳۶/۶۷BC	۱۵ FG	۶/۶۶E	۳/۳۳F	بومادران (گل)
۳۶	۳۵/۳۳BCD	۳۷/۳۳AB	۱۲/۲۳CD	۹/۳۳C	خشخاش (بذر)
۴۰	۳۳CDE	۲۸/۸۳BCD	۱۷/۵BC	۱۵/۵A	فلفل سیاه (بذر)
۵۵	۲۵E	۱۷/۶۷EFG	۱۱/۸۳D	۶/۵DE	اکالیپتوس (برگ)
۳۲	۳۷/۵BC	۲۵/۸۳CDE	۱۶/۶۷BCD	۹/۱۵CD	شاه دانه (بذر)
۹۱	۵G	۳/۶۶HI	۱/۸۳EF	۰G	اسطوخودوس (برگ)
۸۶	۷/۵FG	۵/۶۶HI	۲/۰۶EF	۰G	بابونه (گل)
۲۱	۴۳/۶۷B	۳۱/۲۳BC	۲۰/۴۷AB	۱۰/۱۳C	گردو (برگ)
۲۲	۴۳/۰۷B	۳۱/۴۷ BC	۲۰/۴۷AB	۱۱/۳۳BC	سنجد (برگ)
۷۲	۱۵/۰۷ F	۱۰/۰۷GH	۶/۸۰E	۶/۳E	پونه (برگ)
۴۴	۳۰/۶۷CDE	۲۴CDEF	۱۶BCD	۹CD	تاتوره (بذر)
	۵۵/۶۷A	۴۳A	۲۳/۳۳A	۱۳/۵AB	شاهد

اعداد در جدول میانگین ۳ تکرار می‌باشند و میانگین‌هایی که در هر ستون با حروف کاملاً متفاوت علامتگذاری شده‌اند با یکدیگر تفاوت معنی‌دار نشان می‌دهند. ($\alpha = 5\%$) در تعیین کمترین غلظت موثر عصاره‌ها در جلوگیری از رشد قارچ از عصاره سه گیاه خوردانه، اسطوخودوس و ریواس استفاده شد.

(جدول ۲) - نتایج تاثیر غلظت‌های مختلف عصاره بذر خوردانه بر رشد قارچ عامل بوته‌میری زیره سبز

درصد بازدارندگی پس از ۹۶ ساعت	میانگین قطر پرگنه قارچ بر حسب میلی‌متر				زمان (ساعت) نوع عصاره
	۹۶	۷۲	۴۸	۲۴	
۶۵	۱۹ B	۱۶/۸۳C	۱۴/۸۳C	۸C	غلظت ۱۰٪
-	۵۵/۶۷A	۴۱/۳۳A	۲۸AB	۱۷/۳۳A	شاهد ۱۰٪
۶۸	۱۷/۳۳D	۱۴/۶۷C	۱۲/۶۷CD	۷/۸۳C	غلظت ۱۵٪
-	۴۸/۶۷B	۴۲/۳۳A	۲۹AB	۱۵/۸۳A	شاهد ۱۵٪
۷۶	۱۱/۶۷D	۹C	۷/۱۶D	۵C	غلظت ۲۵٪
-	۵۴/۶۷A	۴۰/۱۷A	۳۱/۸A	۱۷/۱۷A	شاهد ۲۵٪
۸۱	۹/۳۳E	۰/۶۶E	۰E	۰D	غلظت ۴۰٪
-	۴۵/۵B	۴۰/۸۵A	۳۰/۳A	۱۴/۶۷AB	شاهد ۴۰٪
۹۶	۱/۶۶F	۰/۶۶E	۰E	۰D	غلظت ۵۰٪
-	۵۱B	۳۵/۱۷B	۲۴/۶۷ B	۱۱/۸۳B	شاهد ۵۰٪

اعداد در جدول میانگین ۳ تکرار می‌باشند و میانگین‌هایی که در هر ستون با حروف متفاوت علامتگذاری شده‌اند با یکدیگر تفاوت معنی‌دار نشان می‌دهند. ($\alpha = 5\%$)

(جدول ۳) - نتایج تاثیر غلظت‌های مختلف عصاره گل ریواس بر رشد عامل بوته میری زیره سبز

نوع عصاره	زمان (ساعت)	میانگین قطر پرگنه قارچ بر حسب میلی‌متر				درصد بازدارندگی پس از ۹۶ ساعت
		۲۴	۴۸	۷۲	۹۶	
غلظت ۱۰٪	۱۱B	۲۰/۱۷CD	۵/۰۷B	۵۰/۶۷B	۸	
شاهد ۱۰٪	۱۷/۳۳A	۲۸AB	۴۱/۳۳A	۵۵/۶۷A	-	
غلظت ۱۵٪	۹/۱۶۷BC	۱۷DE	۲۷/۵۰C	۳۸/۳۳D	۲۱	
شاهد ۱۵٪	۱۵/۸۳A	۲۹AB	۴۲/۳۳A	۴۸/۶۷B	-	
غلظت ۲۵٪	۷/۶۶CD	۱۶/۸۳DE	۲۹C	۳۹/۳۷D	۲۷	
شاهد ۲۵٪	۱۷/۱۷A	۳۱/۸۳A	۴۰/۱۷A	۵۴/۶۷A	-	
غلظت ۴۰٪	۵/۱۶D	۱۴EF	۱۹/۸۳D	۲۳/۶۷E	۲۸	
شاهد ۴۰٪	۱۴/۶۷A	۳۰/۸۳A	۴۰/۸۳A	۴۵/۵B	-	
غلظت ۵۰٪	۶/۳۳CD	۱۱/۵۰F	۱۸D	۳۰E	۴۱	
شاهد ۵۰٪	۱۱/۸۳B	۲۴/۶۷BC	۳۵/۱۷B	۵۱B	-	

اعداد در جدول میانگین ۳ تکرار می‌باشند و میانگین‌هایی که در هر ستون با حروف متفاوت علامتگذاری شده‌اند با یکدیگر تفاوت معنی‌دار نشان می‌دهند. ($\alpha = 5\%$)

(جدول ۴) - نتایج تاثیر غلظت‌های عصاره اسطوخودوس بر رشد عامل بوته میری زیره سبز

نوع عصاره	زمان (ساعت)	میانگین قطر پرگنه بر حسب میلی‌متر				درصد بازدارندگی پس از ۹۶ ساعت
		۲۴	۴۸	۷۲	۹۶	
غلظت ۱۰٪	۱۵/۳۳A	۲۹/۳۳ABC	۳ABC	۴۳/۸۳C	۲۱	
شاهد ۱۰٪	۱۷/۳۳A	۲۸ABC	۴۱/۳۳A	۵۵/۶۷A	-	
غلظت ۱۵٪	۱۰/۳۳B	۲۶BC	۳۳/۵DE	۳۹D	۱۹	
شاهد ۱۵٪	۱۵/۸۳A	۲۹ABC	۴۲/۳۳A	۴۸/۶۷B	-	
غلظت ۲۵٪	۱۰/۳۳B	۲۴C	۳۰/۶۷E	۳۸D	۳۰	
شاهد ۲۵٪	۱۷/۱۷A	۳۱/۸۳A	۴۰/۱۷AB	۵۴/۶۷A	-	
غلظت ۴۰٪	۹/۳۳B	۱۸C	۵/۲۶F	۳۱/۵E	۳۰	
شاهد ۴۰٪	۱۴/۶۷A	۳۰/۸۳AB	۴۰/۸۳AB	۴۵/۵B	-	
غلظت ۵۰٪	۶/۶۶C	۱۶D	۲۲/۱۷G	۲۶/۶۷F	۴۷	
شاهد ۵۰٪	۱۱/۸۳C	۲۴/۶۷C	۳۵/۱۷CD	۵۱B	-	

اعداد در جدول میانگین ۳ تکرار می‌باشند و میانگین‌هایی که در هر ستون با حروف متفاوت علامتگذاری شده‌اند با یکدیگر تفاوت معنی‌دار نشان می‌دهند. ($\alpha = 5\%$)

(جدول ۵) - نتایج تاثیر بخارهای تولیدشده توسط عصاره‌های گیاهی بر رشد فوزاریوم عامل بوته میری زیره سبز

نوع عصاره	تکرار	قطر پرگنه قارچ بعد از ۹۶ ساعت بر حسب میلی‌متر			درصد بازدارندگی
		۱	۲	۳	
کلپوره	۳۰	۶۰	۴۵	۴۵A	۸
اکالیپتوس	۵۰	۶۰	۴۵	۵۱/۶۷A	بازدارندگی ندارد
اسطوخودوس	۵۰	۵۵	۶۰	۵۵A	بازدارندگی ندارد
بابونه	۵۵	۴۰	۴۲	۴۵/۶۷A	۷
ریواس	۶۰	۵۲	۵۵	۵۵/۶۷A	بازدارندگی ندارد
پونه	۳	۳	۴	۳/۳۳B	۹۳
خوردانه	۶	۵	۵	۵/۳۳B	۸۹
شاهد	۵۰	۴۵	۵۳	۴۹/۲۳A	-

میانگین‌هایی که با حروف متفاوت علامتگذاری شده‌اند با یکدیگر تفاوت معنی‌دار نشان می‌دهند. ($\alpha = 5\%$)

جدول ۶- درصد بازدارندگی غلظت‌های متفاوت عصاره‌ها بر جوانه زنی اسپور عامل بوته میری زیره سبز

غلظت/ عصاره	ریواس	اسطوخودوس	خوردانه
%۲۵	۲۸	۳	۹۸
%۴۰	۶۷	۴	۱۰۰
%۵۰	۹۳	۲۱	۱۰۰

جدول ۷- نتایج تاثیر عصاره‌های گیاهی بر بیماری بوته میری زیره سبز با روش اضافه کرده عصاره به خاک

تکرار تیمار	تعداد قطعات ریشه آلوده از ۱۵ قطعه کشت شده			درصد بازدارندگی عصاره روی بیماری
	۱	۲	۳	
شاهد غیرآلوده	۰	۰	۰	—
شاهد آلوده	۱۳	۱۲	۱۵	—
عصاره خوردانه	۳	۵	۸	۶۰
عصاره اسطوخودوس	۶	۹	۱۰	۳۷
عصاره ریواس	۱۳	۹	۱۲	۱۵

میانگین‌هایی که با حروف متفاوت علامتگذاری شده‌اند با یکدیگر تفاوت معنی دار نشان می‌دهند. ($\alpha = 0.05$)

بحث

در مورد نتایج تأثیر عصاره‌های مختلف بر روی عامل بوته‌میری زیره سبز با روش قرص کاغذ صافی پس از ۲۴ ساعت میانگین قطر پرگنه در تمامی عصاره‌ها با شاهد اختلاف معنی‌دار دارند، عصاره‌های ریواس، خوردانه، اسطوخودوس و بابونه در این زمان حداکثر بازدارندگی را بر رویش قارچ نشان می‌دهند و پس از آنها کلپوره، بومادران، پونه، اکالیپتوس، تاتوره، شاه دانه خشخاش و گردو به ترتیب بیشترین بازدارندگی را دارند. پس از ۴۸ ساعت نیز میانگین قطر پرگنه در اکثر عصاره‌ها با شاهد اختلاف معنی‌دار دارند. پس از ۷۲ ساعت نیز اکثر عصاره‌ها با شاهد اختلاف معنی‌دار دارند و در زمان ۹۶ ساعت تمام عصاره‌ها از نظر میانگین قطر پرگنه قارچ اختلافشان با شاهد معنی‌دار است و عصاره‌های خوردانه، ریواس و اسطوخودوس به ترتیب بیشترین بازدارندگی را بر رشد پرگنه قارچ دارند.

در مورد نتایج تأثیر غلظت‌های مختلف عصاره خوردانه، ریواس و اسطوخودوس بر رشد قارچ عامل بوته‌میری زیره سبز بر اساس جدول ۳، ۲ و ۴ در تمام زمانها و غلظت‌ها اختلاف تیمار غلظت با شاهد معنی‌دار است و به تدریج با افزایش غلظت عصاره درصد بازدارندگی آن روی رشد پرگنه قارچ افزایش می‌یابد و پس از ۹۶ ساعت حد اکثر بازدارندگی را در غلظت ۵۰ درصد و حداقل بازدارندگی در غلظت ۱۰ درصد مشاهده می‌شود. در مجموع غلظت ۵۰ درصد عصاره خوردانه و غلظت ۱۰ درصد عصاره ریواس به ترتیب با ۹۶ و ۸ درصد، حداکثر و

حداقل بازدارندگی بر رشد پرگنه قارچ را نشان دادند.

در مورد متابولیت‌های فرار بر اساس جدول ۵ تنها دو عصاره خوردانه و پونه به صورت معنی‌دار از رویش پرگنه قارچ جلوگیری کردند.

در آزمایش‌های بررسی تأثیر عصاره‌ها روی جوانه زنی اسپور قارچ عامل بوته‌میری زیره سبز بر اساس جدول ۶ بیشترین بازدارندگی به میزان ۱۰۰ درصد مربوط به غلظت‌های ۴۰ و ۵۰ درصد خوردانه و کمترین بازدارندگی به میزان ۳ درصد مربوط به غلظت ۲۵ درصد عصاره اسطوخودوس می‌باشد.

در آزمایش‌های گلخانه‌ای مشاهده می‌شود که بر اساس جدول ۷ عصاره‌های خوردانه و اسطوخودوس و ریواس به صورت معنی‌دار بیماری را کاهش می‌دهند اما اختلاف خوردانه و اسطوخودوس با یکدیگر معنی‌دار نیست. روی (۱۹۹۸) در تحقیق مشابهی تأثیر عصاره‌های گیاهی را روی قارچ *Fusarium oxysporum* f.sp *Cumini* آزمایش کرد که در این میان عصاره سیر بیشترین بازدارندگی را روی جوانه زنی کنیدی و رشد قارچ داشت.

رودریگز (۲۰۰۷) تأثیر عصاره گونه‌های مختلفی از جنس *Flourensia* را بر روی *Fusarium oxysporum* بررسی کرد که در آنها ۳ گونه *F. cernua*، *Flourensia microphylla* و *F. retinophylla* قادر بودند در غلظت ۱/۱۵۰۰ μl رویش قارچ را متوقف کنند.

منابع

- ۱- بحرانی ج. ۱۳۷۳. اثرات آلوپاتیک گیاهان زراعی بر روی یکدیگر. خلاصه مقالات سومین کنگره علوم زراعی و اصلاح نباتات ۵۷۰ صفحه.
- ۲- صباح م. ۱۳۷۴. آلوپاتی واکنش‌های بیوشیمیایی بین گیاهان عالی. نشریه سنبله، ۷۲: ۳۹-۴۵
- ۳- عباسدخت ح. ۱۳۷۵. آلوپاتی علفهای هرز. انتشارات دانشگاه گیلان.
- ۴- مظاهری د. ۱۳۷۳. زراعت مخلوط. انتشارات دانشگاه تهران.
- 5- Ganapathy T. and Narayanasamy P. 1993. Effect of plant products on lesion development of cowpea by tomato Spotted wilt virus. Crop disease innovative techniques and management, PP. 315-318
- 6- Ganapathy T. and Narayanasamy P. 1993. Screening Plant products effective against tikka and rust disease of ground nut. Crop disease innovative techniques and management, PP.347-353
- 7- Muthulakshmi P. and See Tharaman K. 1993. Use of Plant extracts in the management of fruit rot disease of chilli caused by *Alternaria tenuis*. Crop disease innovative techniques and management, PP.295-302
- 8- Rodríguez S. and Anagalang A. 1999. Searching for new biocides in the tropical forests in el – eden ecological reserve, QuintanaRoo, Mexico. (on line: <http://maya.ucr.edu/pril/el-eden/anaya/biocides>).
- 9- Roy S., Ojha K.L. and ham M. 1998. Effect of plant extracts on conidial germination and growth of *Fusarium oxysporum* f.sp cubense.III International congress of allelopathy in ecological agriculture and forestry. 5:26.1998.India
- 10- Sivaprakasam K. 1993. Management of fungal diseases by plant products. Crop disease innovative techniques and management, PP. 107-111.